

ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของสมุนไพร
ที่ใช้ภายนอก ในหมู่บ้านก้างปลา หมู่ 9 ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
Biodiversity and the use of folk herbs used externally in Ban Kang Pla, No.9
Chaiyaphruk Sub-District, Mueang Loei District, Loei Province

บุษกร ยะถิโล¹ วุฒิสักดิ์ เปรมประยูร¹ อิศรารัตน์ มาชนพันธ์²

E-mail: sb6180148112@lru.ac.th.com, sb61801748122@lru.ac.th

บทคัดย่อ

ความหลากหลายของพืชสมุนไพรที่ใช้ภายนอก ในหมู่บ้านก้างปลา หมู่ 9 ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2563 ถึงเดือนมีนาคม 2564 โดยการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของสมุนไพรที่ใช้ภายนอก ในหมู่บ้านก้างปลา หมู่ 9 ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ดำเนินการศึกษาโดยผู้วิจัยและประชาชนชาวบ้าน ได้ทำการสำรวจในพื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้านและใช้แบบสัมภาษณ์กับชาวบ้านเป็นจำนวน 45 คน ซึ่งในแต่ละหลังคาเรือนก็ยังมีการปลูกพืชสมุนไพรและได้นำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรคจากการสำรวจพบพืชสมุนไพรทั้งหมด 12 วงศ์ 17 ชนิด พืชสมุนไพรที่พบมากที่สุดจะอยู่ใน วงศ์ ZINGBERACEAE พบทั้งหมด 4 ชนิด ได้แก่ ขมิ้นชัน ข่า ขิง และไพล รองลงมาเป็นวงศ์ EUPHORBIACEAE พบทั้งหมด 3 ชนิด ได้แก่ หนุมานนั่งแท่น ว่านตะขาบ และสบู่ดำ ตามลำดับและกระจายอยู่ในวงศ์อื่นๆ วงศ์ละ 1 ชนิด มีการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในหลายด้านทั้งพืชที่ชาวบ้านใช้เป็นพืชสมุนไพรที่ใช้ภายนอกจำนวน 9 ชนิด พืชที่ใช้เป็นทั้งอาหารและสมุนไพรที่ใช้ภายนอกจำนวน 8 ชนิด และมีการใช้ประโยชน์ในการรักษาโรคแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม โดยพืชบางชนิดใช้ประโยชน์ได้มากกว่า 1 คือ 1) รักษาโรคผิวหนัง บาดแผล 5 ชนิด 2) รักษาอาการปวด จากแมลงกัดต่อย 2 ชนิด 3) รักษาอาการบวมช้ำ 5 ชนิด 4) เป็นยาบำรุงเส้นผม 3 ชนิด 5) ใช้รักษาโรคอื่นๆ 2 ชนิด

คำสำคัญ: พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ประชาชน และสมุนไพร

Abstract

A variety of herbs used externally In Ban Kang Pla, No.9 Chaiyaphruk Sub-District, Mueang Loei District, Loei Province, starting from November 2019 to March 2020 with the objective of studying the species and utilizing the local botanicals of local medicinal plants In Ban Kang Pla, No.9 Chaiyaphruk Sub-District, Mueang Loei District, Loei Province, conducted a study by the researcher And the sage of the villagers Conducted surveys in all areas of the village And interview forms with 45 villagers, in which, each house is also planted with herbs and uses medicinal plants for the treatment of diseases. From the survey found 12 medicinal plants of 18 species, of which the most common families The most were the family ZINGBERACEAE family found in 4 species, followed by the family of EUPHORBIACEAE found in all 3 species and other families found 1 species in each. The side Both the plants that the villagers use are 9 species of local herbs, 8 species of food that are used as food and local herbs, and are used in the treatment of diseases, divided into 5 groups, some of which can be used more than 1, 1) Wound healing 5 species, 2) Pain relief 2 species, 3) Treat swelling, bruising 5 species, 4) As a hair care drug 3 species, 5) diseases other Cure 2 species.

Keywords: multinational philosophe and herb

¹ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรี 5 ปี สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ความเป็นมาของปัญหา

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศเกษตรกรรมมาช้านานเนื่องจากตั้งอยู่ในเขตร้อนชื้นเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ มีสภาพภูมิประเทศ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและภูมิอากาศเอื้ออำนวยต่อการทำการเกษตร ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพทางการเกษตรหรือเกี่ยวข้องมาโดยตลอดอีกทั้งประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมากมายและมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติมาอย่างยาวนานนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เป็นอาหาร ที่อยู่อาศัยการทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ หรือแม้กระทั่งยารักษาโรคที่มีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในการดำเนินชีวิต ล้วนแต่มีธรรมชาติเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยกันทั้งสิ้น แม้ปัจจุบันประเทศไทยจะพยายามพัฒนาไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมเพียงใดก็ตาม แต่ก็ยังคงพึ่งพาอาศัยเกษตรกรรมและมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิตอยู่เหมือนเดิม

จังหวัดเลยมีพื้นที่ทั้งหมด 7,140,632 ไร่สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาลูกลอนลาดและมีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด 2,811,942 ไร่ถือว่าเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพในการปลูกพืช เพราะสามารถปลูกพืชได้หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นพืชเมืองหนาวพืชเขตร้อนและร้อนชื้น ผู้คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักซึ่งจะเห็นได้ว่าแทบทุกครัวเรือนนั้น จะมีพืชสมุนไพรไว้ใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นมาประกอบอาหารหรือยาสมุนไพรหรือแม้กระทั่งใช้เป็นยารักษาโรค และใช้ในลักษณะของความเชื่อในด้านต่างๆ อีกมากมายที่มีการบอกต่อมาจากปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ในชุมชนโดยส่วนใหญ่แล้วปราชญ์ชาวบ้านและผู้รู้ที่มีอายุที่มากแล้ว ประกอบกับในยุคปัจจุบันคนสมัยใหม่มีความสนใจในการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรหรือทรัพยากรพืชในท้องถิ่นนั้นลดลง ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในส่วนนี้หายไปและไม่มีการสืบทอดไปสู่คนรุ่นหลัง

หมู่บ้านก้างปลา ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ เกษตรกร รองลงมาประกอบอาชีพค้าขาย ชาวบ้านจะมีวิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ และมีการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรว่านยา มีการถ่ายทอดความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้านในการใช้สมุนไพรว่านยารักษาโรคต่างๆ จากรุ่นสู่รุ่น และมีการปลูกพืชสมุนไพรเป็นจำนวนมากหลายหลังคาเรือนไม่ว่าจะปลูกไว้ประดับหน้าบ้านข้างบ้าน และหลังบ้านเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น เกิดแผลน้ำร้อนลวกให้ทาด้วยว่านหางจระเข้ กินผงขมิ้นชันแก้โรกระเพาะอาหาร ต้มน้ำขิงเพื่อขับลมเป็นต้น แต่ในปัจจุบันยาแผนปัจจุบันสะดวกต่อการรักษา และหาซื้อได้ง่ายการใช้อย่างแผนโบราณ หรือการใช้สมุนไพรท้องถิ่นเริ่มลดน้อยลงโดยเฉพาะเยาวชนรุ่นหลังที่ไม่นิยมใช้อย่างแผนโบราณ แต่ยังคงมีชาวบ้านและผู้สูงอายุที่นิยมใช้สมุนไพรในการรักษาโรคและบำรุงร่างกาย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาชนิดและการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของสมุนไพรที่ใช้ภายนอก ในหมู่บ้านก้างปลา หมู่ 9 ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือเกษตรกร รองลงมาประกอบอาชีพค้าขายชาวบ้านจะมีวิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยธรรมชาติและมีการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรว่านยา มีการถ่ายทอดความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้านในการใช้สมุนไพรว่านยารักษาโรคต่างๆ จากรุ่นสู่รุ่น และมีการปลูกพืชสมุนไพรเป็นจำนวนมากหลายหลังคาเรือนไม่ว่าจะปลูกไว้ประดับหน้าบ้านข้างบ้านและหลังบ้านเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ในครั้งนี้จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาชนิดและวิธีการใช้ประโยชน์สมุนไพรที่ใช้ภายนอก เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาชนิดและความหลากหลายของสมุนไพรที่ใช้ภายนอก ในหมู่บ้านก้างปลา หมู่ 9 ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านก้างปลา หมู่ 9 ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประเภทของการวิจัย

การวิจัยเชิงสำรวจ

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

บ้านก้างปลา หมู่ 9 ขึ้นกับตำบลชัยพฤกษ์ มีจำนวนครัวเรือน 226 ครัวเรือนมีประชากรทั้งหมด 634 คน เป็นชาย 297 คน และหญิง 337 คน การเก็บข้อมูลโดยการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก ร้อยละ 20 จากจำนวนตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป จำนวนทั้งสิ้น 226 ครัวเรือน คิดเป็นจำนวน 45 ครัวเรือน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

วัสดุอุปกรณ์

- 3.1 สมุดบันทึก และดินสอ
- 3.2 กล้องถ่ายรูป
- 3.3 สายวัด
- 3.4 แบบสัมภาษณ์
- 3.5 แฟ้มอัดพรรณไม้

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ศึกษาข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชนิดและการใช้ประโยชน์ทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของสมุนไพร และติดต่อที่ปรึกษาของการทำวิจัยเพื่อเสนอเค้าโครงการทำวิจัย

4.2 ติดต่อผู้นำชุมชนคือ นายสีไพร จันทะบันภาศรี และปราชญ์ชาวบ้านคือ นายทองเหลียน บุตรดีไซน์ เพื่อรับข้อมูลประกอบการสำรวจและเป็นผู้นำทางในการสำรวจและให้ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรที่ใช้ภายนอกในครั้งนี้ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลชนิดและการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของสมุนไพรท้องถิ่น ในหมู่บ้านก้างปลา หมู่ 9 ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลยการวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง แบบสัมภาษณ์ลักษณะนี้เป็นการสัมภาษณ์แบบเคร่งครัดในการตั้งคำถาม แต่ผู้วิจัยจะมีการตั้งคำถามหลักเอาไว้ แต่ในสัมภาษณ์จะไม่เรียงคำถามหรือมีการถามนอกคำถามที่ตั้งไว้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ระหว่างการสัมภาษณ์ แต่ไม่เกินขอบเขตในความต้องการในการศึกษาวิจัยแบบสัมภาษณ์ซึ่งผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว

4.3 สร้างแบบสัมภาษณ์และให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบจำนวน 3 ท่าน

4.4 ศึกษาข้อมูลและเส้นทางการสำรวจของหมู่บ้านก้างปลา หมู่ 9 ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

4.5 นำอุปกรณ์ต่างๆ ลงพื้นที่สำรวจเพื่อศึกษาชนิดของสมุนไพรและการนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในพื้นที่ตามเส้นทางของหมู่บ้าน โดยมีปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้พาลงพื้นที่สำรวจ พร้อมบันทึกข้อมูลและบันทึกภาพโครงสร้างลักษณะภายนอกของสมุนไพร ได้แก่ ลักษณะนิสัย ลำต้น ใบ ดอก ผล เมล็ด โคน ต้น หน่อ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการตรวจสอบชื่อชนิดและเก็บตัวอย่างพืชโดยการอัดแห้ง เพื่อนำมาตรวจสอบและวิเคราะห์ลักษณะทางสัณฐานวิทยา ระบุชนิดและจำแนกระดับสกุลตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์โดยเทียบกับหนังสือเกี่ยวกับสมุนไพร

4.6 นำแบบสัมภาษณ์ลงพื้นที่โดยการสำรวจตามเส้นทางเดินของหมู่บ้านและใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลโดยการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก ร้อยละ 20 จากจำนวนตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป จำนวนทั้งสิ้น 226 คน คิดเป็นจำนวน 45 คน และสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านผู้รู้ โดยมีปราชญ์ชาวบ้านนำลงพื้นที่สอบถามสัมภาษณ์เพื่อศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของสมุนไพรที่ใช้ภายนอก

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งมีการตรวจสอบข้อมูลสาระสำคัญโดยการเปรียบเทียบมุมมองหลายๆ ด้านเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ของข้อมูลผลการวิเคราะห์ตลอดจนผลการวิจัย มีวิธีการดังนี้

5.1.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) แหล่งที่จะพิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่ แหล่งเวลาหมายถึงถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่แหล่งสถานที่หมายถึงถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่แหล่งบุคคลหมายถึงถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

5.1.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator triangulation) การตรวจสอบว่าผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างใดโดยเปลี่ยนตัวผู้สังเกตแทนที่จะใช้ผู้วิจัยคนเดียวกันสังเกตโดยตลอดควรเปลี่ยนตัวผู้วิจัยให้มีหลายคน

5.1.3 การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory triangulation) การตรวจสอบว่าถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

5.1.4 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ การเพื่อบรรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน

ผลการวิจัย

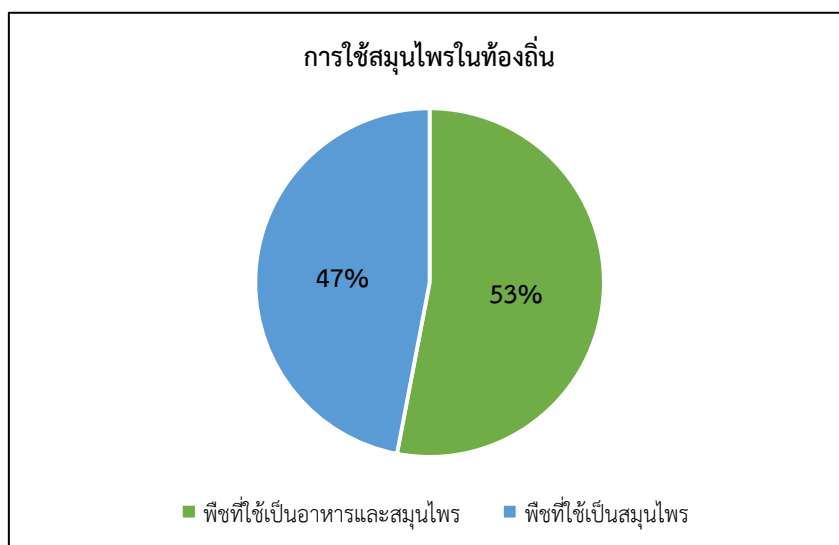
ความหลากหลายของพืชสมุนไพรที่ใช้ภายนอก ในหมู่บ้านก้างปลา หมู่ 9 ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2563 ถึงเดือนมีนาคม 2564 โดยการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์

พื้นบ้านของสมุนไพรที่ใช้ภายนอก ในหมู่บ้านก้างปลา หมู่ 9 ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ดำเนินการโดยการสำรวจและเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรที่ใช้ภายนอก ตามเส้นทางเดินของหมู่บ้านและบริเวณรอบบ้าน จัดจำแนกหมวดหมู่พืชสมุนไพรท้องถิ่นที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรค เพื่อระบุชนิดและบรรยายลักษณะผลการศึกษพบว่า มีจำนวนพืชสมุนไพรที่ใช้ภายนอกที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรคทั้งหมด 12 วงศ์ 17 ชนิด (ดังตารางที่ 1)

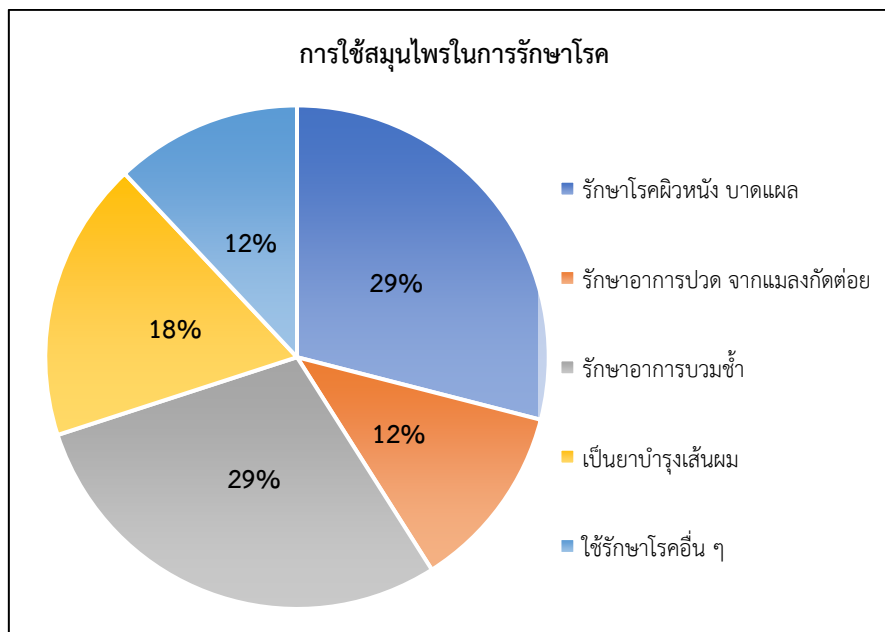
ตารางที่ 1 ชนิดสมุนไพรที่ใช้ภายนอกที่พบในหมู่บ้านก้างปลา หมู่ 9 ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

ลำดับที่	วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อพื้นเมือง
1	ACANTHACEAE	<i>Rhinacanthus nasutus</i> (L.) Kurz	ทองพันชั่ง	ทองพันชั่ง
2	AMARYLLIDACEAE	<i>Crinum asiaticum</i> L.	พลับพลึง	ว่านชน
3	ASPHODELACEAE	<i>Aloe vera</i> (L.) Burm.f.	ว่านหางจระเข้	ว่านหางจระเข้
4	COMPOSITAE	<i>Chromolaena odoratum</i> (L.) R.M.King & H.Rob.	สาบเสือ	หญ้าฝรั่ง
5	EUPHORBIACEAE	<i>Jatropha curcas</i> L.	สบู่ดำ	สบู่ดำ
6	EUPHORBIACEAE	<i>Jatropha podagrica</i> Hook.f.	หนุมานนั่งแท่น	ว่านหนุมาน
7	EUPHORBIACEAE	<i>Euphorbia tithymaloides</i> L. subsp. <i>smallii</i> (Millsp.) V.W.Steinm.	บันไดเศรษฐี	ว่านตีนตะขาบ
8	FABACEAE	<i>Clitoria tematea</i> L.	อัญชัน	อัญชัน
9	EUPHORBIACEAE	<i>Jatropha podagrica</i> Hook.f.	หนุมานนั่งแท่น	ว่านหนุมาน
10	GRAMINEAE	<i>Cymbopogon citratus</i> Stapf.	ตะไคร้	หัวสัไค
11	LABIATAE	<i>Coleus amboinicus</i> Lour.	หูเสือ	เนียม
12	MYRTACEAE	<i>Psidium guajava</i> L.	ฝรั่งจีน	บักสีดา
13	PERIPLOCAEAE	<i>Streptocaulon juvenas</i> (Lour.) Merr.	เครือประสงค์	เครือโทสง
14	RUTACEAE	<i>Citrus hystrix</i> DC	มะกรูด	บักกรูด
15	ZINGBERACEAE	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd.	ข่า	ข่า
16	ZINGBERACEAE	<i>Zingiber cassumunar</i> Roxb.	ไพล	ว่านไพล
17	ZINGBERACEAE	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe.	ขิง	ขิง

จากตารางพบว่า มีจำนวนพืชสมุนไพรที่ใช้ภายนอกที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรคทั้งหมด 12 วงศ์ 17 ชนิด ในพืช 17 ชนิดนี้มีการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในหลายด้านทั้งพืชที่ชาวบ้านใช้เป็นพืชสมุนไพรที่ใช้ภายนอกจำนวน 9 ชนิดพืชที่ใช้เป็นทั้งอาหารและสมุนไพรที่ใช้ภายนอกจำนวน 8 ชนิด (ดังภาพที่ 1) และมีการใช้ประโยชน์ในการรักษาโรคแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม โดยพืชบางชนิดใช้ประโยชน์ได้มากกว่า 1 คือ 1) รักษาโรคผิวหนัง บาดแผล 5 ชนิด 2) รักษาอาการปวด จากแมลงกัดต่อย 2 ชนิด 3) รักษาอาการบวมช้ำ 5 ชนิด 4) เป็นยาบำรุงเส้นผม 3 ชนิด 5) ใช้รักษาโรคอื่นๆ 2 ชนิด (ดังภาพที่ 2)

ภาพที่ 1 แผนภูมิแสดงการใช้สมุนไพร

ภาพที่ 2 แผนภูมิแสดงการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค

อภิปรายผล

ความหลากหลายของพืชสมุนไพรที่ใช้ภายนอก ในหมู่บ้านก้างปลา หมู่ 9 ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2562 ถึงเดือนมีนาคม 2563 ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีประชาชนชาวบ้าน ชื่อนายทองเลี่ยน บุตรดีไชย์ เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ในเรื่องพืชสมุนไพรที่ใช้ภายนอก ในหมู่บ้านก้างปลา หมู่ 9 ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย เป็นอย่างดี เพราะเป็นผู้ที่นำพืชสมุนไพรท้องถิ่นมาใช้เองในชีวิตประจำวัน ยังมีการเก็บรวบรวมพืชสมุนไพรที่ใช้ภายนอก มาปลูกตามพื้นที่ที่บ้านเป็นจำนวนมาก การสำรวจตามเส้นทางเดินของหมู่บ้านก้างปลา หมู่ 9 ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย พบว่ามีจำนวนพืชสมุนไพรท้องถิ่นที่มีการนำพืชมาใช้ประโยชน์ ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ทั้งพืชที่ชาวบ้านใช้เป็นพืชสมุนไพรท้องถิ่น และพืชที่ใช้เป็นทั้งอาหาร และสมุนไพรท้องถิ่น 12 วงศ์ 17 ชนิด พืชสมุนไพรที่พบมากที่สุดจะอยู่ในวงศ์ ZINGBERACEAE พบทั้งหมด 4 ชนิด ได้แก่ ขมิ้นชัน ข่า ขิง และไพล รองลงมาเป็นวงศ์ EUPHORBIACEAE พบทั้งหมด 3 ชนิด ได้แก่ หนุมานนั่งแท่น ว่านตะขาบ และสบู่ดำ ตามลำดับและกระจายอยู่ในวงศ์อื่นๆ วงศ์ละ 1 ชนิด ชาวบ้านส่วนใหญ่นำมาใช้ประกอบอาหารเป็นผักสวนครัว และใช้เป็นสมุนไพร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอิศรารัตน์ มาชนพันธ์ (2560) การศึกษาความหลากหลาย ทางชีวภาพของพืชสมุนไพรในท้องถิ่น หมู่บ้านศรีเจริญ ตำบลเลยวังไสย์ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย โดยทำการสำรวจและเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรท้องถิ่นตามเส้นทางเดินของหมู่บ้าน และจัดจำแนกหมวดหมู่ของพืชสมุนไพรท้องถิ่นที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านเพื่อระบุชนิด รวมทั้งสัมภาษณ์เชิงลึกปราชญ์ชาวบ้านและใช้แบบสัมภาษณ์กับชาวบ้าน ในด้านประโยชน์ ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของพืชสมุนไพรท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านมีการใช้สมุนไพร ในท้องถิ่นในการรักษาโรคและบำรุงร่างกายในชีวิตประจำวันตามภูมิปัญญาชาวบ้าน มีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นเพื่อเป็นการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและพืชใช้เป็นทั้งอาหาร และสมุนไพร พืชที่ชาวบ้านนิยมใช้กันมากและใช้เป็นประจำ จากการสัมภาษณ์นายทวีศักดิ์ เจริญปัญญา คือ ขิง ข่า ตะไคร้ เนื่องจากเป็นพืชที่ใช้ในการประกอบ และเป็นเครื่องเทศ และยังมีพืชสมุนไพรอื่นๆ อีกที่นำมาใช้ในการรักษาโรค เช่น สาบเสือใช้ใบนำมาตำพอกแผลสด ช่วยห้ามเลือด ฟ้ายะลวยโจร ใช้ใบกินสด หรือใบตากแห้ง ต้มกับน้ำแล้วดื่มแก้ไข้หวัด ว่านหางจระเข้ ใช้รักษาบาดแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก เป็นต้น

การใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน แบ่งย่อยตามลักษณะการใช้ประโยชน์พืชในชีวิตประจำวันของชุมชนในท้องถิ่น คือ พืชที่ใช้เป็นอาหาร เป็นที่อยู่อาศัย พืชที่ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม พืชที่ใช้เป็นยารักษาโรคและพืชที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ (สำนักงานคณะกรรมการแห่งชาติ, 2545: 35-53) สัมภาษณ์เชิงลึกปราชญ์ชาวบ้านและใช้แบบสัมภาษณ์กับชาวบ้าน ในหมู่บ้านก้างปลา หมู่ 9 ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร ปลูกพืชผัก ประกอบอาหารเอง ปลูกไว้เป็นสวนหลังบ้านและปลูกไว้ตามบริเวณบ้าน จึงมีทั้งพืช ที่ใช้ประกอบอาหารและพืชที่ใช้ที่เป็นพืชสมุนไพรท้องถิ่น จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า ชาวบ้านมีการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์อยู่ 2 ด้านคือ พืชที่ชาวบ้านใช้เป็นพืชสมุนไพรที่ใช้ภายนอก ได้แก่ ทองพันชั่ง เครือไทร

หนุมนานั่งแท่น สาบเสือ ไพล บอระเพ็ด ว่านตะขาบ พลับพลึง สบู่ดำ และอีตีด่านคือ พืชที่ใช้เป็นทั้งอาหารและสมุนไพรที่ใช้ภายนอก ได้แก่ ขมิ้นชัน ตะไคร้ มะกรูด ข่า ขิง ฝรั่งขึ้นก ว่านหางจระเข้ หูเสือ และอัญชัน

สรุปผลการวิจัย

การสำรวจตามเส้นทางเดินของหมู่บ้านก้างปลา หมู่ 9 ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย พบว่ามีจำนวนพืชสมุนไพรท้องถิ่นที่มีการนำพืชมาใช้ประโยชน์ ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ทั้งพืชที่ชาวบ้านใช้เป็นพืชสมุนไพรท้องถิ่น และพืชที่ใช้เป็นทั้งอาหาร และสมุนไพรท้องถิ่น 12 วงศ์ 17 ชนิด พืชสมุนไพรที่พบมากที่สุดจะอยู่ในวงศ์ ZINGBERACEAE พบทั้งหมด 4 ชนิด ได้แก่ ขมิ้นชัน ข่า ขิง และไพล รองลงมาเป็นวงศ์ EUPHORBIACEAE พบทั้งหมด 3 ชนิด ได้แก่ หนุมนานั่งแท่น ว่านตะขาบ และสบู่ดำ ตามลำดับและกระจายอยู่ในวงศ์อื่นๆ วงศ์ละ 1 ชนิด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ควรมีการเก็บรวบรวมตัวอย่างสมุนไพรที่ใช้ภายนอกที่สำรวจพบ จะได้เก็บไว้เป็นข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรที่ใช้ภายนอก

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เวลาที่ใช้สำรวจ มีเวลาจำกัด ถ้าจะเก็บภาพตัวอย่างให้ครบทุกส่วนจะต้องใช้เวลามากกว่านี้ เพราะพืชจะมีช่วงเวลาในการเจริญเติบโตที่ยาว ดังนั้นควรใช้เวลาอย่างน้อย 1 ปี

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มทอผ้าไทเลย หมู่บ้านก้างปลา. (2555). ประวัติหมู่บ้านก้างปลา. เข้าถึงได้จาก: <http://www.kangpla-style.com> (สืบค้นวันที่ 23 ธันวาคม 2563)
- จิตระพี บัวผัน. (2548). เรียนรู้เรื่องสมุนไพร. กรุงเทพฯ: ปิรามิด.
- ชัยณรงค์ เพ็ชรศิริ. (2560). พฤติกรรมการใช้สมุนไพรของประชาชนใน อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี. เข้าถึงได้จาก: <http://www.theses.rbru.ac.th> (สืบค้นวันที่ 23 ธันวาคม 2563)
- ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านก้างปลา หมู่ 9 ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย. (2563). แผนผังหมู่บ้าน. เลย: ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย.
- พิระพงษ์ เครื่องสนุก. (2557). แบบสัมภาษณ์. เข้าถึงได้จาก: <http://www.ounlocal.go.th> (สืบค้น วันที่ 23 ธันวาคม 2563)
- เพ็ญนภา ทิพย์สุราษฎร์. (2560). การศึกษาพืชสมุนไพรท้องถิ่นและภูมิปัญญาด้านการใช้พืชสมุนไพรบริเวณอุทยานแห่งชาติแก่งกรุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. เข้าถึงได้จาก <https://kb.psu.ac.th/> (สืบค้นวันที่ 23 ธันวาคม 2563)
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. (2553). กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการแห่งชาติ. (2545). พฤกษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทย: เอกสารทางวิชาการใน การสัมมนาระดับประเทศว่าด้วยพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทยพ.ศ. 2534 และ 2539. กรุงเทพฯ: บริษัท เซเว่น พรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด.
- สิริกุล บรรพพงศ์. (2546). ความหลากหลายทางชีวภาพ Biological Diversity. กรุงเทพฯ: บริษัทอินทิเกรเต็ด โปรโมชันเทคโนโลยี จำกัด.
- อรินทน์ งามนิยมและบุษบา ปันยารชุน. (2555). พื้นฐานทั่วไปของความหลากหลายทางชีวภาพ. กรุงเทพฯ: บริษัท ธนาเพรส จำกัด.
- อิศรารัตน์ มาชนพันธ์. (2560). ความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพรท้องถิ่นในบ้านศรีเจริญ ตำบลเลย